

УДК 338.55:636/639
© 2012

І.М. Паска,
кандидат
економічних наук
Білоцерківський
національний аграрний
університет

ДИСПАРИТЕТ ЦІН НА ПРОМИСЛОВУ ТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ

*Проаналізовано вплив диспаритету цін між
промисловою і сільськогосподарською
продукцією на ефективність функціонування
агровиробництва. Запропоновано способи
подолання диспаритету цін між
сільськогосподарською та промисловою
продукцією.*

Найважливіший інструмент економічного механізму регулювання агропромислового виробництва — відновлення еквівалентних відносин між сільським господарством та промисловістю. Стихийний ринок без регуляторів призвів до розриву економічних зв'язків. Сільське господарство перебуває у нерівному становищі через диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію. Отриманий в сільськогосподарській галузі дохід перерозподіляється в інші сфери економіки.

В умовах ринку висока ефективність сільськогосподарського виробництва можлива лише за наявності економічно обґрунтованої системи цін і ціноутворення, оскільки ціна встановлюється як відповідно до ринкової рівноваги, так і до рівноваги між виробничими витратами й економічними можливостями кожного товаровиробника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості формування цін і процеси ціноутворення в аграрному секторі досліджують чимало вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких В.Г. Андрійчук, Ю.П. Воскобійник, О.І. Дацій, М.Я. Дем'яненко, В.О. Єсіпов, М.В. Зубець, М.Х. Корецький, В.А. Корінев, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, Ю.Ф. Мельник, Б.Й. Пасхавер, В.В. Пінішко, П.Т. Саблук, В.Г. Ткаченко, М.М. Цебенко, Л.Г. Шморгун, О.Г. Шпикуляк, О.М. Шпичак та ін.

Водночас з огляду на постійну зміну середовища функціонування аграрних підприємств не всі аспекти ціноутворення всебічно досліджені.

Мета дослідження — вивчити вплив диспаритету цін між промисловою і сільськогосподарською продукцією на ефективність функціонування сільськогосподарського виробництва та запропонувати способи його подолання.

Методи дослідження. Реалізація поставлених завдань дослідження ґрунтується на використанні системного підходу до вивчення соціально-економічних явищ і процесів із застосуванням загальнонаукових методів: діалектичного, логічного та методу порівняльного аналізу. Зокрема, за допомогою діалектичного методу досліджено й висвітлено процес формування й розвитку ринку як форми функціонування економіки та системи товарно-грошових відносин із властивими ринковій економіці законами товарного виробництва;

логічний метод покладено в основу висвітлення сутності організаційно-економічного механізму формування попиту і стимулювання збуту на ринку продовольства; метод порівняльного аналізу використано за визначення трансформаційних процесів у їхньому взаємозв'язку та взаємозумовленості з формуванням попиту та пропозиції на ринку матеріальних ресурсів і сільськогосподарської продукції.

Результати дослідження. Диспаритет цін — поняття для світового аграрного сектору не нове. У країнах з розвинутою ринковою економікою тенденції до випереджального зростання цін на вхідні матеріальні ресурси також мають місце. Однак висока ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, а також потужна державна підтримка дають змогу нівелювати це негативне явище.

Формування ринкових відносин в Україні супроводжувалося запровадженням системи вільного ціноутворення, яке здійснювалося на фоні падіння купівельної спроможності населення — кінцевого споживача. Це не могло забезпечити пропорційного зростання цін на сільськогосподарську та промислову продукцію (послуги), що використовується за виробництва сільськогосподарської продукції.

Динаміка міжгалузевого паритету перебуває під впливом випереджального зростання цін на матеріальні та паливно-енергетичні ресурси, вироблені на монополістичних ринках, порівняно з кінцевою продукцією, що випускається на конкурентних ринках. Як показав аналіз, середньорічні ціни на продукцію природних монополій завжди були вищими за темпи інфляції. Це є основою того, що саме зростання цін на продукцію природних монополій стимулює інфляційні процеси окремих продуктових ланцюжків та агропромислового комплексу загалом у всіх наступних стадіях (рис. 1). Нестабільний характер сільськогосподарських цін породжується тим, що вони в короткостроковому періоді залежать від зміни пропозиції та жорсткого попиту. Не всі ціни в ринковій економіці є результатом взаємодії попиту і пропозиції. У цій сфері часто виявляється вплив політики монополії і держави.

Зазначені процеси відбуваються в умовах ско-

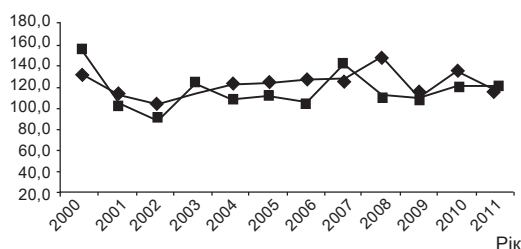

Рис. 1. Сукупний індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції та індекс цін реалізації цієї продукції —◆— сукупний індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції; —■— — індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції

рочення обсягів державної підтримки АПК, що погіршує становище сільськогосподарських товаровиробників.

З наведених даних видно, що утворився і поглибився диспаритет цін, внаслідок якого виробництво майже всіх видів продукції стало низькорентабельним або навіть збитковим (рис. 2). Диспаритет цін став засобом вилучення з сільського господарства всього додаткового та частини необхідного продукту. Через систему цін з агровиробництва вилучаються ресурси, необхідні для здійснення розширеного відтворення. Саме функціонування такого механізму є поясненням низької інвестиційної активності в аграрному секторі, наявності соціальних проблем в сільській місцевості, а також обмеженості функціонування відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і фінансово-кредитними установами.

Береться до уваги той факт, що погіршення умов торгівлі для сільського господарства є загальносвітовим довготривалим трендом, що є результатом розвитку технологій та економічного зростання. Проте погіршення умов торгівлі далеко не завжди призводить до погіршення фінансового стану в сільськогосподарських підприємствах. Підвищуючи свою продуктивність, підприємства можуть легко впоратися з негативними наслідками погіршення умов торгівлі. Слід зазначити, що ефективність виробництва основних сільськогосподарських культур в Україні значно відстає від ефективності виробництва у країнах Західної Європи (рис. 3).

Як показує світовий досвід, порушення цінового паритету є додатковим стимулом до підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Серед представників так званого аграрного лобі поширена думка, що підвищення цін на продукцію сільського господарства допоможе розв'язати проблему диспаритету цін. Уряди багатьох країн використовували цю тактику і в результаті виявили, що такі заходи є надзвичайно дорогими та неефективними в довгостроковому періоді. Підтримка цін дасть тимчасове полегшення виробникам, проте з погіршенням у всьому світі

умов торгівлі для сільського господарства держава потребуватиме дедалі більших фінансових ресурсів для підтримки хоча б наявного паритету цін. Державне регулювання та субсидування цін також призводить до конфліктів з торговими партнерами і такими організаціями, як СОТ. Набагато ефективнішим рішенням була б концентрація зусиль на реформуванні та реструктуризації аграрного сектору, підвищенні рівня підготовки фахівців, проведенні досліджень і наданні консультаційних послуг. Ці заходи допоможуть підвищити продуктивність праці на сільськогосподарських підприємствах, що дасть їм можливість протистояти зниженню паритету цін.

В умовах обмеженості бюджетних коштів на підтримку виробництва сільськогосподарської продукції державним органам необхідно захистити сільськогосподарського товаровиробника від монопольних дій суб'єктів господарювання 1- і 3-ї сфер АПК, не застосовуючи методів адміністративного втручання у формування цін на продукцію, а вдосконалюючи систему збуту сільськогосподарської продукції. Тобто розв'язувати проблеми диспаритету цін потрібно через розвиток аграрної інфраструктури до такого рівня, коли сільське господарство стане рівноправним з іншими галузями, а можливо, і домінуючим галуззю АПК.

Нині збут — найслабша ланка в АПК. Основні виробничі фонди заготівельних підприємств та сільської торгівлі не перевищують 9% від їх загальної кількості в АПК, а чисельність працівників ще менша. Низька ефективність системи збуту в аграрному секторі тягне за собою значні втрати сільськогосподарської продукції під час заготівлі, транспортування, переробки та зберігання, які збільшуються через нерівномірність та сезонність постачання сировиною. Капітальні вкладення у сферу реалізації мізерні, хоча світовий досвід показує, що систему збуту необхідно розвивати випереджальними темпами порівняно з виробництвом продукції в таких напрямках: інтеграція підприємств АПК з метою створення замкнутого технологічно-збутового циклу «виробництво — зберігання — переробка — збут», що дасть змогу зменшити кількість посередників, здешевити продукцію, знизити залежність від локальних мо-

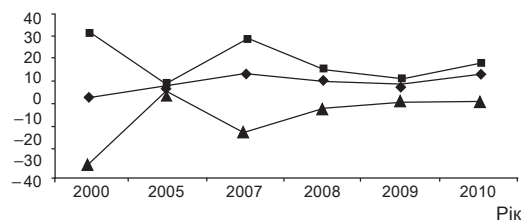

Рис. 2. Рівень рентабельності виробництва продукції в основних галузях сільського господарства, %: —■— рівень рентабельності сільськогосподарського господарства, %; —◆— рівень рентабельності рослинництва, %; —▲— рівень рентабельності тваринництва, %

нополій і в кінцевому підсумку забезпечити більш справедливий розподіл доходів у ланцюзі; розвиток форм оптової торгівлі продовольством і сільськогосподарською сировиною, що певною мірою знизить ціновий диктат локальних монополій і розширить свободу вибору для аграрних підприємств; розвиток біржової торгівлі, зокрема електронних бірж, віртуальних оптових ринків засобів виробництва і сільськогосподарської продукції; вдосконалення методів та активне використання державних інтервенцій як важливого механізму регулювання внутрішнього ринку.

Для товаровиробника важливо, щоб ціни реалізації давали можливість отримувати прибуток і вести розширене відтворення. З цією метою необхідно застосовувати гарантовані ціни на сільськогосподарську продукцію, розраховані на основі цільових цін, і вводити заставні операції. Потребують державного регулювання також процеси ціноутворення самого продовольчого ринку. Попит на сільськогосподарську продукцію і продовольство, на відміну від інших споживчих товарів, не пов'язаний безпосередньо з рівнем цін і доходів населення, тобто має слабку еластичність. Тому за допомогою лише ринкових механізмів не можна зберегти рівноваги між попитом і пропозицією на окремі продукти, підтримувати стабільність продовольчого забезпечення населення.

Одним із заходів протидії невинуватому завищенню роздрібних цін може стати встановлення граничного розміру посередницьких і торгових націнок за видами кінцевої продукції щодо закупівельної ціни на продукти сільського господарства або оптової ціни переробних підприємств. Це дасть змогу скоротити кількість посередників, забезпечити приблизно однакову вигідність виробництва, переробки та реалізації продукції, стимулювати збільшення обсягів продажів продовольства роздрібній торгівлі.

У сільському господарстві необхідно застосувати вільні ціни, вони сприяють розвитку виробництва на основі стійкого фінансового становища сільських товаровиробників, які мають право на свій розсуд реалізовувати продукцію за цінами, що визначаються рівнем витрат, а також співвідношенням попиту та пропозиції. Отже, для розв'язання проблеми розвитку сільського господарства потрібна дієва система цінового механізму, заснована на поєднанні державного регулювання та саморегулювання, стимулювання і протекціонізму товаровиробників.

Розвиток аграрного сектору в умовах обмеженої державної підтримки можливий лише за відповідного регулювання державою правил на ринку, які забезпечать баланс інтересів усіх учасників створення і руху продукту та надійний захист вітчизняного товаровиробника від експансії імпорту.

Висновки

Диспаритет цін — передусім виклик для сільськогосподарських товаровиробників щодо пошуку резервів для підвищення ефективності виробничо-збутової діяльності. Вони не мають постійно орієнтуватися на державу, яка здійснить значні фінансові вливання у виробництво, що базується на екстенсивних способах виробництва.

Поширена система економічних взаємовідносин між суб'єктами агропродовольчого комплексу не забезпечує розвитку сільськогосподарського виробництва, оскільки у ланцюзі між ним і споживачем перебувають переробні

підприємства і торгівля, які через систему занижених цін і високих торговельних надбавок забирають частку виручки, набагато більшу, ніж становить їхній вклад у виробництво та реалізацію продукції. Необхідність забезпечення паритету цін на всіх етапах товароруху сільськогосподарської продукції потребує пошуку найраціональнішої організаційної форми всіх складових агропромислового комплексу через створення узгоджувальних комісій, підвищення ролі професійних об'єднань та жорсткого адміністративного контролю державних органів.

Бібліографія

1. Гусаков В. Экономика и организация сельского хозяйства в условиях становления рынка: научный поиск, проблемы, решения/В.Г. Гусаков. — Минск: Белорус. наука, 2008. — 431 с.
2. Кисаров О.П. Введение формализованного понятия индекса ценового паритета аграрного производства/О.П. Кисаров, О.О. Кисарова//Тр. Кубанского гос. аграр. ун-та. — Краснодар: Кубанский гос. аграр. ун-т, 2007. — № 2. — С. 50–51.
3. Лайко П.А. Економічна та продовольча безпека України в екстремальних умовах: монографія/П.А. Лайко, В.Ф. Шмирков. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 184 с.
4. Свиноус І.В. Українське тваринництво: вчора, сьогодні, завтра/І.В. Свиноус//Мясной бизнес. — 2009. — № 2. — С. 72–74.
5. Файчук О.М. Стратегічні пріоритети регулювання аграрного ринку України в умовах глобалізації/О.М. Файчук//Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. — 2009. — Вип. 142. — Ч. 1. — С. 201–206.
6. Шпичак О.М. Проблеми адаптації ціноутворення на продукцію АПК України до євроінтеграційних умов/О.М. Шпичак//Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів та природокористування України. — 2007. — № 110. — Ч. 2. — С. 15–21.